

Impressie van ‘de Grens- gevallenshow’ in Maastricht, 25 januari 2001

Wiebe E. Bijker

Op 25 januari 2001 werd in Maastricht de *Great Barrier Show* gehouden. Hij vond plaats op de tweede avond van de wetenschappelijke workshop *Experimenting in Arts and Sciences*, maar was – in tegenstelling tot de workshop – open voor alle publiek. Door de confrontatie van twee teams, vijf wetenschappers tegenover vijf kunstenaars, zou de grens tussen wetenschap en kunst nader worden verkend.

De *Great Barrier Show* werd georganiseerd door de Stichting Grensgevallenshow (e-mail: ggvallen@worldonline.nl). Deze stichting stimuleert, volgens haar doelstellingen:

‘de samenwerking tussen professionals uit de cultuur, kunst en wetenschap. Inzet van die samenwerking is het uitlichten van de vaardigheden en deskundigheid van de deelnemers. Wat gebeurt er als je werkt met een professional uit een ander vakgebied? Welke rol speelt je eigen kennis en ervaring? Ga je af op het deskundig oordeel van de ander? Waar ligt de grens van waar jij goed in bent?’

Grensgevallenshows hebben een wedstrijdvorm; er zijn strijdende teams, er is een publiek met vaak herkenbare supporters, er is een jury, er zijn winnaars en verliezers, er zijn prijzen. Vanaf het moment dat ik werd uitgenodigd in de jury zitting te nemen, heb ik me afgevraagd of dat wel kan: een wedstrijd tussen kunstenaars en wetenschappers, en dan één op het grensvlak van wetenschap en kunst. Welke criteria zou de jury moeten hanteren? Dat grensvlak is het probleem. Als de teams een zaalvoetbalwedstrijd zouden spelen, kon je de voetbalregels toepassen, een wedstrijd om het beste kunstwerk zou met kunstcriteria uitgevochten worden, een wedstrijd in de wetenschap met de normen die daar gelden. Maar welke criteria pas je toe als de wedstrijd speelt ‘op het grensvlak van voetbal en volleybal’, of ‘op het grensvlak van wetenschap en kunst’? Of is dit een schijntegenstelling, en is er minder verschil tussen wetenschap en kunst dan tussen voetbal en volleybal?

Het team van de kunstenaars bestond uit vijf personen, van wie overigens drie weer een eigen team hadden meegebracht. Zij omvatten een breed spectrum aan kunstdisciplines, van beeldende kunst tot performance en muziektheater. Het team van de wetenschappers bestond uit vijf docent-onderzoekers van de Universiteit Maastricht, van toxicologie en wiskunde tot bedrijfskunde, arbeidsrecht en filosofie. De jury bestond uit vier leden, twee uit de kunst en twee uit de wetenschap; ik trad op als voorzitter.

De Grensgevallenshow vond plaats in het voormalige Bonnefantenmuseum, vlak bij het Vrijthof: een gebouw met grote, hoge, witte ruimten, dat voor tijdelijke exposities en projecten wordt gebruikt. De Stichting Grensgevallenshow was kennelijk de hele middag al bezig geweest met het installeren van geluids- en lichtinstallaties. Omdat de show onderdeel uitmaakte van de internationale workshop, werden borrel en buffet van die workshop voorafgaand aan de show in hetzelfde gebouw gehouden. De deelnemende teams en de juryleden waren hierbij ook aanwezig. Tegen acht uur kwam het publiek 'van buiten' erbij.

De wedstrijd

Het was de bedoeling, zo had ik inmiddels uit het gedetailleerde draaiboek begrepen, dat de zaal geheel verduisterd zou zijn en de optredende kunstenaar of wetenschapper met een handgestuurde lichtspot (of wat het betreffende optreden ook maar nodig mocht hebben) gevolgd zou worden. Elk optreden mocht precies vijf minuten in beslag nemen, waarna onverbiddelijk licht en geluid uitgedraaid zouden worden. Na elk optreden werd de spot op de jury gericht, die dan met het opsteken van bordjes punten (een tot vijf) moest toekennen.

De organisatie van de Grensgevallenshow had aan de jury drie criteria voor beoordeling voorgesteld. Ten eerste: de kwaliteit van de presentatie op zich; ten tweede: wat wordt aangesproken bij het publiek; ten derde: in hoeverre slagen de deelnemers erin de grenzen van hun eigen deskundigheid af te tasten en toch deskundig te blijven. De jury heeft ruim een uur intern overleg gepleegd voordat de show begon, om nadere inhoud aan deze criteria te geven en ieders interpretatie ervan expliciet te maken. We kwamen er niet goed uit. We wisten het hierboven geschetste dilemma niet goed op te lossen: hoe vorm te geven aan beoordelingscriteria, zonder in kunstcriteria of wetenschapscriteria te vervallen? We besloten maar van onze eigen rol eveneens een experiment en leerproces te maken: beginnen met een stel criteria, maar halverwege even stoppen om ze eventueel bij te stellen. Dit lijkt vreemd: halverwege de wedstrijd de spelregels veranderen, en sommige deelnemers van de verliezende partij gaven naderhand ook inderdaad dat commentaar. Maar zonder een dergelijk moment van reflectie zou onze positie er een geworden zijn van almachtige, *ex cathedra* rechters, een rol die we in ons eigen domein (als kunstenaar of wetenschapper) geen probleem vonden; maar in het voor ons nieuwe grensgebied tussen wetenschap en kunst was zo een rol moeilijk verdedigbaar.

De wedstrijd verliep als volgt. Er waren tevoren vijf 'concepten' gedefinieerd: 'tekening van Leonardo da Vinci'; 'de eerste schooldag'; 'unidentified object'; 'formule'; en 'Ousmane Sow' (een beeld van een naakte man). Door loting werd bepaald dat het team van de kunstenaars mocht beginnen. Zij verbeeldden het eerste concept, waarna de jury haar oordeel gaf. Daarna volgde een lid van het team van wetenschappers om hetzelfde concept te verbeelden. Enzovoort. Na drie concepten draaide de volgorde om: eerst de wetenschapper, dan de kunstenaar.

Het mooiste van de avond waren zonder twijfel de tien optredens zelf. Maar juist daarover kan ik het minst zeggen. Elke poging om ze in woorden te vangen doet onrecht aan het multimediale, meerdimensionale, en multi-interpretabele karakter ervan. Maar helemaal niks is ook zo kaal. Dus toch maar een paar korte aanduidingen, niet met de illusie daarmee de inhoud van de presentaties te beschrijven, maar om de lezers van dit stukje een indruk te geven van de veelzijdigheid van de optredens.

Ron Bernstein en Benoit Hermans verbeeldden de tekening van Leonardo da Vinci door met twee kettingzagen een meer dan twee meter hoge houten schijf te lijf te gaan. Jos Kleinjans verbeelde Da Vinci's universele genie door te laten zien – middels de lijst van ingrediënten – hoe zelfs zo eenvoudige producten als kant-en-klare toetjes met allerlei wetenschappelijke kennis tot stand zijn gekomen. Los Dancing Queens gaven een geluids- en muziekperformance waarin ze de angsten en verlokkingen van de eerste schooldag verbeeldden. Ad van Iterson droeg een literaire impressie voor van een bezoek aan een (eerste?) wetenschappelijke conferentie in het buitenland. Guy Widdershoven verbeelde het 'unidentified object' door een powerpoint-presentatie te geven van een hermeneutisch-filosofische analyse van het object. Suchan Kinoshita en Ron Brag speelden een tafelgesprek waarbij ze langs elkaar heen pratend voortdurend op zoek leken naar iets gemeenschappelijks. Zo waren zij met hun taalconstructies op zoek naar een niet gedefinieerd object. Karin Peulen verbeelde 'formule' door de contouren vast te leggen van het lichaam van Koos Vrieze, die ze gevraagd had in dezelfde positie te gaan staan als waarin hij zojuist zijn formule met behulp van een overheadprojector had behandeld. Petra Kaiser kroop, in de vorm van een op het scherm met de afbeelding 'Ousmane Sow' geprojecteerd poppetje, over dat lichaam. Via de geluidsinstallatie hoorden we haar observaties, gedachten en verzuchtingen bij alles wat ze op Ousmane Sow tegenkwam. Ad Geers verbeelde Ousmane Sow door Nederlandse literaire teksten met een homo-erotische lading voor te lezen, terwijl 'de Engelse vertaling' op de overheadprojector geprojecteerd werd; na enige tijd drong het tot het publiek (en jury) door dat die 'vertaling' bestond uit wetenschappelijke citaten uit een juridisch leerboek.

Een mooie, late avond

Toen we als jury na drie concepten inderdaad even reflecteerden op de manier waarop we tot dan toe de optredens hadden beoordeeld, hebben we de volgende nadere criteria geformuleerd en aan deelnemers en publiek meegedeeld. Ten eerste dient de presentator trouw te blijven aan haar/zijn eigen professionele identiteit (als kunstenaar of als wetenschapper), hoezeer het ook de bedoeling is de grenzen te verkennen tussen die van de kunstenaar en de wetenschapper. De presentatie dient, ten tweede, echt inhoud te geven aan het concept, en het niet alleen als aanleiding te gebruiken voor een performance met andere inhoud. De presentator dient, ten slotte, goed re-

kening te houden met de praktische randvoorwaarden (zoals de beschikbare tijd). Vooral met de eerste twee extra criteria probeerden we het probleem waarmee ik dit stukje begon – hoe iets te beoordelen dat op het grensvlak van twee werelden ligt? – beter in de vingers te krijgen. De achterliggende gedachte was dat de waarde van de hele ontmoeting wordt uitgehold als beide partijen gaan proberen zich als de ander te gedragen. Je krijgt dan wetenschappers die, onvermijdelijk amateuristisch, kunstenaar proberen te spelen; en kunstenaars die, onvermijdelijk karikaturaal, een wetenschapper op de planken proberen te zetten. Daarmee wordt de Grensgevallen-show tot niet meer dan een ‘bonte avond’ waarbij de deelnemers allerlei rolletjes spelen, meer of minder geslaagd, maar altijd als amateur want ze doen zich anders voor dan ze zijn. De Grensgevallenshow kan alleen zijn doelstelling waarmaken om de grenzen tussen wetenschap en kunst te verkennen, indien die kunst en wetenschap ook authentiek ten tonele verschijnen, en zichzelf blijven. Door de bijzondere opdracht en context worden beide partijen overigens toch wel gedwongen zich te begeven tot de grenzen van de eigen expertise en het bekende paradigma. Ik bespreek kort twee voorbeelden van, in mijn ogen, in dit opzicht geslaagde presentaties.

De verbeelding van de tekening van Leonardo da Vinci door Ron Bernstein en Benoit Hermans werd algemeen hoog gewaardeerd. Toen het licht aanging, zagen we een rechtopstaande houten schijf van twee centimeter dikte en met een doorsnede van twee meter. De beide kunstenaars begonnen, tegenover elkaar staand, met zware kettingzagen de schijf van buiten naar binnen in te zagen. De zaagsneden stopten zo’n vijftieng centimeter uit het midden, en kwamen op twintig à dertig centimeter afstand boven elkaar. Het resultaat was een rechtopstaande constructie met een twintigtal vleugels, in het ronde silhouet van Da Vinci’s ontwerp. Een extra dimensie kreeg de presentatie door het oorverdovende scheppingslawaai van de kettingzagen, het fladderen van de vleugels door de trillingen die de zagen veroorzaakten, en de steeds doordringender, licht aangebrande geur van zaagsel. Een verwijzing naar wetenschap bevatte de presentatie slechts in de nadrukkelijk geometrische vorm van het resulterende object.

De verbeelding door Guy Widdershoven van ‘unidentified object’ werd door beide wetenschappers in de jury hoog beoordeeld en door de beide kunstenaars laag. Widdershoven begon met een conceptuele analyse van wat ‘unidentified’ kan betekenen, en welke identificatiestrategieën ter beschikking staan. Via Hermes als god van identificatie introduceert Widdershoven de hermeneutiek. Op de hermeneutische vraag, hoe dit (unidentified) object en het leven elkaar wederzijds transformeren, roept hij Hermes weer te hulp, maar nu in zijn gedaante van god van de geneeskunst. Hermes fluistert hem het begrip ‘pharmacón’ in, dat een brug slaat tussen goden en mensen en daardoor niet alleen bemiddelt tussen leven en dood, maar ook koppelt aan fantasie en fascinatie (zegt Widdershoven in een etymologische salto). Het antwoord op zijn vraag ‘wat de identiteit van dit unidentified object is?’, wordt tot slot gegeven in een dia waarin een vliegende schotel te zien is die het midden

houdt tussen een medicinale pil en een golfbal. De lage waardering door de kunstenaar-juryleden komt vermoedelijk doordat de conclusie nogal ongerijmd was, en de verbeelding in visuele zin weinig spectaculair. De hoge waardering door de andere twee juryleden verdiende de presentatie doordat het een moedige poging was een hermeneutische analyse (zij het met een knipoog) te geven.

Ondanks het uitvoerige overleg dat we als jury hadden, bleken onze oordelen regelmatig ver uiteen te liggen. Overigens was al aan het begin van de avond aan publiek en deelnemers gezegd dat de jury zich bij haar eindoordeel niet op rekenkundige wijze door de gegeven punten zou laten leiden. Anders zouden we immers onze opzet om ook het jureren als een experiment en leerproces te zien, niet gestand doen. Het team van de kunstenaars verzamelde in totaal tachtig punten, dat van de wetenschappers eenenzestig. In een uitvoerige discussie van ongeveer een half uur hebben we opnieuw alle presentaties met de gepreciseerde criteria voor beoordeling besproken. Onze opdracht was twee keer een winnaar aan te wijzen: het winnende team en het winnende individu. Snel werd unaniem besloten dat het team van de kunstenaars de teamoverwinning hadden behaald. Over de individuele winnaar is langer gesproken. De argumenten van de afzonderlijke juryleden werden gewisseld, waardoor elk haar/zijn oordeel nader kon scherpen en zelfs bijstellen. Uiteindelijk is, eveneens met unanimiteit, besloten Ad Geers als individuele winnaar aan te wijzen. Voor dat oordeel heeft de jury bewust wat meer gewicht gegeven aan criteria van presentatie *per se*: Geers' verhaal was mooi getimed, met goed theater neergezet, en bevatte een subtiele clou over het verschil tussen tekst en woord, inhoud en vorm, wetenschap en kunst.

De prijzen werden uitgedeeld, de flessen opengetrokken, de commentaren gegeven, en het werd nog een mooie, late avond.

Ik dank Hans Philipsen voor zijn commentaar op een eerdere versie van deze impressie.